

Morfologia-kurssin luentomateriaaleja

Juho Härme

31. elokuuta 2016

Sisältö

1	Luento 4: sija kieliopillisena kategoriana	2
1.1	Venäjän sijat	2
1.2	Mitkä ihmeen deklinaatiot?	3
1.3	Venäjän substantiivien jaottelu deklinaatioihin	3
1.3.1	Ensimmäinen deklinaatio	4
1.3.2	Toinen deklinaatio	4
1.3.3	Kolmas deklinaatio	5
1.3.4	Neljäs deklinaatio	5
1.3.5	Viides deklinaatio	6
1.3.6	Monikon deklinaatiot	6

1 Luento 4: sija kieliopillisena kategoriana

- [Takaisin sivun ylälaitaan](#)
- [Lataa PDF](#)
- [Tutki luentokalvoja](#)
- [Tutki tuntitehtäviä](#)

Sija (падеж) on venäjässä keskeisin nominien taivutuskategoria (Nikunlassi 2002: 138). Sijojen ilmaisuvoima on suuri – eri sijojen käyttötarkoituksiin pureudutaan tarkemmin luennoilla 7–9. Tällä luennolla tarkastellaan, mitä sijoja venäjän sijajärjestelmään kuuluu ja miten substantiiveista eri sijat muodostetaan, toisin sanoen perehdytään substantiivien taivutussarjoihin eli deklinaatioihin (типы склонения существительных).

1.1 Venäjän sijat

Venäjän tavallisimmin käytetyt sijat on lueteltu seuraavassa taulukossa:

nimitys (suom)	nimitys (ven.)	esimerkki substantiivista
nominatiivi	именительный падеж	курс
genetiivi	родительный падеж	курса
datiivi	дательный падеж	курсу
akkusatiivi	винительный падеж	курса
instrumentaali	творительный падеж	курсом
prepositionaali	предложный падеж	курсе

Näiden yleensä mainittujen sijojen lisäksi venäjän sijajärjestelmästä voidaan erottaa myös eräitä harvinaisempia sijoja. Näistä sijoista (tarkemmin ks. esim. Nikunlassi 2002: 138-139) on huomattava, että ne kaikki ovat käytössä vain yksikössä. Harvinaisempien sijojen mainitsemisella tässä yhteydessä on se funktio, että on hyvä tiedostaa näiden muotojen olevan selitettävissä todellisuudessa uskottavammin kuin vain “poikkeukselliseksi genetiiviksi”, “poikkeukselliseksi prepositionaaliksi” tms. Oiva lähde pohdittaessa näiden sijojen nimittämistä *sijoiksi* on [tämä Lundin yliopiston opinnäyte](#) (Trakymaite 2004).

Partitiivinen genetiivi

Partitiivisen genetiivin (родительный партитивный) muoto on ainoastaan pienellä joukolla substantiiveja. Esimerkkeinä partitiivisen genetiivin muodoista voidaan mainita vaikka sananmuodot *чаю*, *народу* ja *снегу*. Partitiivisen genetiivin käyttö liittyy tilanteisiin, joissa ilmaistaan epämääräistä määrää: *налить чаю*, *стакан сахара*. Nämä voidaan kuitenkin nykykielessä yleensä korvata akkusatiivilla tai genetiivillä.

Lokatiivi

Lokatiivi (местный падеж) esiintyy myös rajoitetulla joukolla substantiiveja. Sitä käytetään в- ja на-prepositioiden yhteydessä ilmaisemaan paikkaa (*на берегу*). Eron prepositionaaliin huomaa verratessaan sanaa о-preposition yhteydessä esiintyvään muotoon: *о береге*. Huomaa myös кровь-sanan yhteydessä lokatiivimuoto *в крови* ja prepo-

sitionaali muoto *о крОви*.

Adnumeratiivi

Adnumeratiivi (аднумератив) koskee käytännössä kolmea substantiivtia: шаг, ряд ja час. Näiden genetiivimuodot ovat шага, ряда ja часа, mutta lukusanojen 2-4 yhteydessä niistä käytetään muotoja шага́, рядá, часá.

Vokatiivi

Vokatiivin (звательный падеж) muotoja on ennen käytetty säännönmukaisesti puhut-
telun yhteydessä. Tästä jäänteinä ovat edelleen eräät huudahdukset, kuten *зочноду!*.

Myös nykyvenäjässä voidaan kuitenkin nähdä olevan vokatiivi puhekielessä. Nämä
muodot lankeavat yhteen monikon genetiivimuodon kanssa, esimerkiksi: *Мам!/Пан!/Саш!*
(Супрун 2001: 93).

1.2 Mitkä ihmeen deklinaatiot?

Deklinaatiolla (тип склонения) tarkoitetaan substantiivin taivutusmuotojen sarjaa. Kie-
len sanoja tutkittaessa tuskin koskaan on niin, että kaikki sanat taipuisivat juuri samal-
la tavalla: kaikkien sanojen genetiivi (jos kielessä genetiiviä on) muodostettaisiin tietyllä
morfilla, kaikkien sanojen akkusatiivi olisi samoin juuri sama morfi ja niin edelleen. Luon-
nollisesti asia ei ole niinkään, että esimerkiksi sijojen muodostaminen olisi täysin sattu-
manvarainen prosessi, jossa jokaisen sanan kohdalla sija muodostettaisiin aina eri tavalla.
Todellisuudessa eri lekseemien sananmuotoja tarkastelemalla havaitaan aina, että tietyt
sanat taipuvat samalla tavalla – muodostavat ryhmiä sen perusteella, minkälaisin morfein
eri sijamuodot toteutuvat.

On kuitenkin tulkintakysymys, mikä lasketaan ryhmäksi. Kuten tällä kurssilla olemme
jo aiemmin huomanneet, ryhmien tai sääntöjen muodostaminen on tasapainoilua parhaan
kuvaustavan löytämiseksi: toisaalta olisi hyvä, että ryhmiä olisi mahdollisimman vähän
(yleistyksen olisivat mahdollisimman suuria) toisaalta ryhmään kuulumisen ei saa olla
liian väljää, niin että jouduttaisiin listaamaan lukemattomia poikkeuksia.

Venäjän substantiiveja voidaan niiden yksikön sijamuotojen perusteella ryhmitellä mo-
nellakin tavalla, ja mikä tapa valitaankin, jäännöksenä syntyy aina koko joukko sanoja,
jotka eivät oikein sovi mihinkään ryhmään ja joita on pidettävä *lekseemikohtaisina poik-
keuksina*.

1.3 Venäjän substantiivien jaottelu deklinaatioihin

Koulukieliopissa deklinaatiot typistetään usein kolmeen ja todetaan, että kullakin su-
vulla on oma deklinaationsa (ks. esim. Wade 2010: 73). Ei kuitenkaan ole mitään erityistä
syytä olettaa, että suvun ja deklinaation välillä olisi ehdottomasti syy-seuraussuhde, jos-
sa suku määrää taivutustyyppin. Tämän vuoksi seuraavassa esitettävät viisi deklinaatio-
tyyppiä (ks. Nikunlassi 2002: 140–) eivät lankea aivan tarkalleen yksiin sukujen kanssa.

Jos suku ei määrää substantiivin taivutustyyppiä, niin mikä sitten? Jos kyseessä on
johdettu sanavartalo (toisin sanoen, jos sanan vartaloon kuuluu juurimorfin lisäksi suffik-
seja), deklinaatiotyyppi määräytyy viimeisen suffiksin mukaan. Esimerkiksi abstrakteja

substantiiveja muodostava *омб*-suffixi tuottaa kolmannen deklinaation mukaisen taiputussarjan. Jos taas sanavartalo koostuu pelkästä juurimorfista, määräytyy deklinaatio juurimorfin mukaan.

1.3.1 Ensimmäinen deklinaatio

Ensimmäiseen deklinaatioon kuuluvat käytännössä **kaikki maskuliinit**. Ne on mielekstä ryhmitellä yhteen, koska sijat ilmaistaan niissä koko lailla samoilla morfeilla.

- **Nominatiivin** päätteenä on nollamorf \emptyset
- **Genetiivin** päätteenä on $/a/$. Huomaa, että jos edeltävä konsonantti on liudentunut, merkitään morfia kirjoituksessa я -kirjaimella. Itse morfi on silti sama vokaali.
- **Akkusatiivin** päätteessä lankeaa yhteen joko nominatiivin tai genetiivin kanssa elollisuudesta riippuen
- **Datiivin** päätteessä on morfi $/y/$. Jälleen kerran, jos edeltävä konsonantti on liudentunut, merkitään morfia kirjoituksessa ю -kirjaimella.
- **Instrumentaal**in päätteessä on morfi $/om/$ tai $/em/$ ¹
- **Prepositio**aalin päätteessä on morfi $/e/$ tai $/и/$

Seuraava taulukko kuvaa ensimmäisen deklinaation kootusti esimerkkien kautta:

Sija	Päätemorf	esim.1	esim.2
Nom.	\emptyset	стол	учитель
Gen.	$/a/$	стола	учителя
Akk.	$/\emptyset/ \sim /a/$	стол	учителя
Dat.	$/y/$	столу	учителю
Instr.	$/om/ \sim /em/$	столом	учителем
Prep.	$/e/ \sim /и/$	столе	учителе

1.3.2 Toinen deklinaatio

Toiseen deklinaatioon kuuluvat vokaaliin päättyvät feminiinit. Niiden päätteistä voidaan todeta:

- Nominatiivi ilmaistaan morfilla $/a/$ (vrt. myös kirjoitusasu)
- Genetiivi ilmaistaan morfilla $/и/$. Etu- ja taka-i ovat saman $[и]$ -foneemin eri variantteja (allofoneja) (ks. Nikunlassi 2002: 85, 94), joten äänneympäristöstä riippuen² morfi voi edustua joko etisenä tai takaisena.
- Akkusatiivi ilmaistaan morfilla $/y/$

¹Tarkkaan ottaen kyseessä on yksi ja sama morfi $/om/$

²Sanan alussa ja liudentuneen konsonantin jäljessä foneemi $[и]$ edustuu etu-i:nä, liudentumattoman konsonantin jälkeen taka-i:nä. Lisäksi kun prepositio ja sitä seuraava sana ääntyvät yhtenä sanana, käyttöön tulee taka-i (с Ипой). (Nikunlassi 2002: 77, 94).

- Dativissa on kaksi vaihtoehtoa: /e/ tai /и/
- Instrumentaali ilmaistaan morfilla /ой/
- Prepositioonaali ilmaistaan morfilla /e/ tai /и/

Sija	Päätemorfi	esim.1	esim.2	esim.3
Nom.	/a/	книга	серия	тыква
Gen.	/и/	книги	серии	тыквы
Akk.	/y/	книгу	серию	тыкву
Dat.	/e/ ~ /и/	книге	серии	тыкве
Instr.	/ой/	книгой	серией	тыквой
Prep.	/e/ ~ /и/	книге	серии	тыкве

1.3.3 Kolmas deklinaatio

Kolmanteen deklinaatioon kuuluvat liudentuneeseen konsonanttiin päättyvät feminiinit. Niiden päätteet jakautuvat seuraavasti

- Nominatiivissa ja akkusatiivissa on nollamorfi /ø/
- Genetiivissä, dativissa ja prepositioonaalissa /и/
- instrumentaalissa /ju/

Sija	Päätemorfi	esim.1	esim.2
Nom.	/ø/	тетрадь	ночь
Gen.	/и/	тетради	ночи
Akk.	/ø/	тетрадь	ночь
Dat.	/и/	тетради	ночи
Instr.	/ju/	тетрадью	ночью
Prep.	/и/	тетради	ночи

1.3.4 Neljäs deklinaatio

Neljäs deklinaatio on hyvin samanlainen kuin ensimmäinen: ainoana erona on nominatiivissa, jota neljännessä deklinaatiossa ei ilmaista nollapäätteellä vaan päätteillä /o/ ja /e/. Tämä deklinaatio voitaisiin hyvin esittää myös osana ensimmäistä.

Sija	Päätemorfi	esim.1	esim.2	esim.3
Nom.	/o/ tai [e]	место	поле	пение
Gen.	/a/	места	поля	пения
Akk.	/ø/	место	поле	пение
Dat.	/y/	месту	полю	пению

Sija	Päätemorfi	esim.1	esim.2	esim.3
Instr.	/ом/	местом	полем	пением
Prep.	/е/ ~ /и/	месте	поле	пении

1.3.5 Viides deklinaatio

Viidennen deklinaation muodostavat yksinään мя-äänneyhdistelmään päättyvät substantiivit. Ne ovat kaikki neutreja.

Sija	Päätemorfi	esim
Nom.	/а/	время
Gen.	/и/	времени
Akk.	/ø/	время
Dat.	/и/	времени
Instr.	/ом/	временем
Prep.	/е/ ~ /и/	времени

1.3.6 Monikon deklinaatiot

Esittelen seuraavassa Nikunlassin (Nikunlassi 2002: 142) ehdotuksen monikon deklinaatioiksi. Monikkumuotojen muodostuksessa helppoa on, että datiiwi-, instrumentaali- ja prepositionaalimuodot ovat käytännössä aina samat: muodostetaan päätteillä /ам/, /ами/, ja /ах/. Taivutuksen erot tulevat esille kaikkein yleisimmissä sijoissa eli nominatiivissa ja genetiivissä.

Ensimmäinen monikon deklinaatio Monikon nominatiivin ja genetiivin kannalta ensimmäinen ja kolmas deklinaatio voidaan hyvin yhdistää. Tällöin säännöksi tulee, että nominatiivin päätte on /и/ (muista, että kyseinen morfeemi kattaa sekä etu- että taka-i:n) ja genetiivin joko /ей/ tai /ов/. Genetiivin päätte osalta voidaan todeta, että:

- Jos sanan vartalo päättyy parilliseen liudentuneeseen konsonanttiin tai konsonantteihin ж, ч, ш, щ, monikon genetiivin päätte on /ей/
- Muussa tapauksessa monikon genetiivin päätte on /ов/

Sija	Päätemorfi	esim. 1	esim.2	esim. 3	esim. 4
Nom.	/и/	экраны	выключатели	врач	ночи
Gen.	/ей/ ~ /ов/	экранов	выключателей	врачей	ночей
Akk.	/и/	экраны	выключатели	врачей	ночи
Dat.	/ам/	экранам	выключателям	врачам	ночам
Instr.	/ами/	экранами	выключателями	врачами	ночами
Prep.	/ах/	экранах	выключателях	врачах	ночах

Toinen monikon deklinaatio Toinen monikon deklinaatio voidaan muodostaa suoraan toisen yksikön deklinaation pohjalta, niin että monikon nominatiivin päätte on /и/ ja monikon genetiivin päätte /ø/

Sija	Päätemorfi	esim. 1
Nom.	/и/	книги
Gen.	/ø/	книг
Akk.	/и/	книги
Dat.	/ам/	книгам
Instr.	/ами/	книгами
Prep.	/ах/	книгах

Kolmas monikon deklinaatio Kolmas monikon deklinaatio saadaan, kun yhdistetään yksikön neljäs ja viides deklinaatio. Tällöin voidaan todeta, että monikon nominatiivin päätte on /а/ ja genetiivin /ø/.

Sija	Päätemorfi	esim. 1	esim.2
Nom.	/и/	времена	гнезда
Gen.	/ø/	времён	гнезд
Akk.	/и/	времена	гнезда
Dat.	/ам/	временам	гнездам
Instr.	/ами/	временами	гнездами
Prep.	/ах/	временах	гнездах

Nikunlassi, Ahti. 2002. *Johdatus Venäjän Kieleen Ja Sen Tutkimukseen*. Helsinki: Finn Lectura.

Trakymaite, Ringaile. 2004. “Падежная Система Современного Русского Языка.” Lund university. <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/3810042>.

Wade, Terence. 2010. *A Comprehensive Russian Grammar*. Vol. 8. John Wiley & Sons.

Супрун, В.И. 2001. “Антропонимы В Вокативном Употреблении.” *Известия Уральского Государственного Университета*. 2001. 20. <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/23753/1/iurg-2001-20-17.pdf>.